

UOT 78.01

Əliyeva Maralxanım Tofiq qızı
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
AZ 1000, Bakı ş., Ü.Hacıbəyli küçəsi, 68
E-mail: m.aliyeva60@gmail.com

MUSİQİNİN TƏDRİSİNDƏ İNTEQRASIYANIN TƏTBİQİ

Açar sözlər: inkişafedici təlim, inteqrasiya, idrak, humanitar fənlər bloku

Məqalədə musiqinin tədrisində inteqrasiyanın tətbiqi məsələlərinə baxılır. Burada qeyd olunur ki, inteqrasiyadan istifadə musiqi təlimi prosesinə yenilik və orijinallıq gətirir, həmçinin uşaqların maraq dairəsini, bilik əldə etmək istəyini artırır. Bu çox vacibdir, çünki yaradıcı şəxsiyyətin yetişdirilməsində inteqrasiya səmərəli alət kimi çıxış edir. Yaradıcı şəxsiyyətin yetişdirilməsi isə bütöblükdə təlimin əsas məqsədlərindən biridir. Bu da məqalənin aktuallığını və yeniliyini müəyyənləşdirir.

М.Т.Алиева

ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕГРАЦИИ В ПРЕПОДАВАНИИ МУЗЫКИ

Ключевые слова: развивающее обучение, интеграция, познание, блок гуманитарных дисциплин

В статье рассматриваются вопросы интеграции в процессе обучения музыке. Здесь отмечается, что использование интеграции привносит в процесс обучения музыки новизну и оригинальность, а также расширяет круг интересов учащихся, усиливает у них желание получать знания. Это очень важно, поскольку интеграция выступает эффективным инструментом воспитания творческой личности. А воспитание творческой личности является в целом одной из главных задач обучения. Этим и определяется актуальность и новизна статьи.

М.Т.Аliyeva

APPLICATION OF INTEGRATION IN TEACHING MUSIC

Key words: developing training, integration, knowledge, power humanities

The article deals with the issues of integration in the process of teaching music. It is noted here that the use of integration brings novelty and originality to the process of teaching music, and also expands the range of interests of students, enhances their desire to acquire knowledge. This is very important, since integration is an effective tool for educating a creative personality. And the upbringing of a creative personality is, in general, one of the main tasks of education. This determines the relevance and novelty of the article.

Bu gün müasir pedaqoji elm inkişafedici təlimin yolunu fəal məqsədyönlü fəaliyyət vasitəsilə şagirdlərin tərbiyələndirilməsi kimi müəyyənləşdirir. "Azərbaycan-2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasında qeyd olunur ki, "Şagirdlərin idrak fəallığını, ümumi inkişafını ləngidən mövcud "yaddaş məktəbi"ndən "təfəkkür və düşüncə məktəbi"nə keçidin təmin olunması məqsədi ilə sistemli tədbirlər görülməkdir" (1). Göründüyü kimi, ölkəmizin təhsil siyasətində təfəkkür, düşüncə, intellekt məktəbinin yaradılması prioritet istiqamətlərdən biridir.

Tədrisə müasir yanaşma təlim prosesinə yenilik gətirilməsinə yönəldilməlidir, ki bu da bugünkü həyat və fəaliyyətin dinamik xüsusiyyətlərindən, müxtəlif təlim texnologiyalarının spesifikasiyasından və sosial faydalı biliklərin tələbatından asılıdır. "Azərbaycanın təhsil tarixində artıq tələbəyönümlü bir təhsil sistemi formalaşır. Cəmiyyətimizin ehtiyac və tələbatlarına uyğun belə sistemin qurulmasında demokratikləşmə, humanistləşmə, inteqrasiya, differensiallaşma, fərdiləşmə, humanitarlaşma mühüm pedaqoji prinsiplər kimi nəzərə alınır." (2, s.12). Şəxsiyyətyönümlülük isə daha çox inteqrativ bilik və bacarıqlara söykənən dəyərlərin mənimsənilməsinə tələb edir ki, buna da yalnız inteqrativ təhsil prosesində nail olmaq mümkündür. "İnteqrasiya – müxtəlif sahələrdə ümumiləşdirilmiş biliklərin mümkün olduğu dərəcədə bir tədris materialına qarşılıqlı daxil olması, qarşılıqlı əlaqəsi deməkdir" (3, s. 36).

Müasir dünyada inteqrasiya prosesləri obyektiv və zəruri bir reallığa çevrilmişdir. İnteqrasiya qloballaşan dünyanın təhsil aləmində aparıcı rol oynayır. Ona görə də informasiyanın sürətlə artdığı bir dövrdə cəmiyyətin dəyişən dinamikasını izləmək və ona müvafiq olaraq inkişaf etmək üçün birləşmələr, bloklar yaratmaqla ümumiləşdirmələr aparmaq ən səmərəli strategiyalardan biri kimi qəbul edilir. Son dövrlər müasir təhsil konsepsiyasında "inteqrativ təlim", "inteqrativ dərslər" anlayışları xüsusi pedaqoji texnologiyalardan biri kimi öz yerini möhkəmləndirmişdir. Təhsildə inteqrasiya cəmiyyətin tərbiyə gücünün inteqrasiyası, bütövlükdə didaktik sistemin sintezi kimi çıxış edir.

Təhsildə inteqrasiya bu gün insan fəaliyyətinin bütün sahələrini xarakterizə edən tendensiyaların əksidir. Elmi biliklərin artması ayrı-ayrı elm sahələri arasında sərhədləri silir və ixtisaslaşma o qədər də elm sahələri ilə deyil, nə qədər ki, problemlərin qoyuluşu və həlli ilə baş verir. İnteqrativ təlim – müasir metodikanın

əsas yeniliklərindən biridir. Bu texnologiya məktəb proqramlarına cəsarətlə daxil olur və ilk baxışdan çətin uyğunlaşan fənləri bir-birilə əlaqələndirir. İnteqrasiya müəllimə özünüifadə, özünürealizə etməyə, dərslər yaratmağa və həmçinin şagirdlərin qabiliyyətlərinin aşkarlanmasına kömək göstərir. İnteqrativ təlimin əsas məqsədini şagirdlərin əqli fəallığının artırılması təşkil edir. Uşaqlar yeni bilik və anlayışları mənimsəyərək, sistemli olaraq öz bilik dairələrini genişləndirir, yəni idrak prosesi spiralvari şəkildə hərəkət edir. Təlimin məqsədi kimi inteqrasiya öyrənməyə hələ biliklər verməlidir ki, orada dünyanın ayrı-ayrı hissələrinin əlaqəli olması əks olunsun. Bu da, öz növbəsində, bütün elementləri bir-birilə bağlı olan dünyanın tam, vahid şəkildə qavranılmasına zəmin yaradır.

Müxtəlif fənn biliklərinin yaxınlaşdırılması vasitəsi kimi inteqrasiya differensial biliklərin arasında boşluğun doldurulması və onların arasında əlaqənin yaradılmasına qulluq edir. İnteqrasiyanın əhəmiyyəti təlim prosesində çox böyükdür. İnteqrasiya öyrənmələrə müxtəlif hadisələrə və təzahürlərə təcrid olunmuş baxışdan onların qarşılıqlı öyrənilməsinə keçməyə imkan yaradır. İnteqrasiya öyrənmələrdə fənnə dair biliklərin səviyyəsinin yüksəlməsini, idrak maraqlarının formalaşmasını, yaradıcı fəaliyyətin fəallaşmasını, gərginliyin və yorgunluğun aradan qaldırılmasını təmin edir.

Musiqi təlim-tərbiyasini yalnız musiqi dərslərinin cəlbedici xarakter daşıdığı və musiqinin qavranılması prosesinin emosional gərginlik və maraqlı ab-havasını yaratdığı həyata keçirmək olar. Bu səbəbdən musiqi dərslərinin təşkilində inteqrativ yanaşma mühüm rol oynayır.

İnteqrativ təlimin tətbiqi müəllimə bir fənnin çərçivələrindən çıxmağa, dünyada hər şeyin əlaqəli olmasını əyani şəkildə göstərməyə və eyni zamanda şagirdlərdə öz fənninin öyrənilməsinə qarşı motivasiyanın artmasına imkan yaradır. İnteqrativ dərslərdə uşaqlar asanlıqla işləyir və həcminə görə geniş materialı maraqla mənimsəyirlər. Burada şagirdlərin əldə etdikləri bilik və bacarıqların adı təlim situasiyalarında praktiki fəaliyyətlərində istifadəsindən əlavə, onların yaradıcı və intellektual qabiliyyətlərinin üzə çıxması əhəmiyyət kəsb edir.

İnteqrasiya əsas pedaqoji prinsiplərdən biri olaraq musiqinin tədrisində mühüm rol oynayır. "Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu)" sənədində (4.6) ümumi təhsilin pillələri və bu pillələr arasında əlaqə və ardıcılığın gözlənilməsi, bilik, bacarıq və vərdislərin təhsil pillələri üzrə konsentrik inkişaf etdirilməsi vacib pedaqoji tələb kimi qoyulmuşdur. Burada göstərilən konsentrik prinsip ideyasının özü də fənn daxili şaquli inteqrasiya kimi qiymətləndirilə bilər. Məsələn, ikinci sinifdə bir bəstəkar haqqında verilən məlumat üçüncü sinifdə bir daha zənginləşdirilmiş formada verilsə bunu şaquli inteqrasiya kimi qəbul etmək olar. Təcrübə göstərir ki, tədris prosesində fəndaxili və fənlərarası inteqrasiyanın təmin edilməsi bilik və bacarıqların şagirdlər tərəfindən daha asan mənimsənilməsi, dərslərin maraqlı və məzmunlu qurulması, uşaqlarda tədqiqatçılıq meyillərinin yaranması üçün lazımdır.

Musiqi təlimində fəndaxili əlaqə fənn üzrə məzmun xətləri və müvafiq standartlar arasında əlaqələrin müəyyən olunması və gözlənilməsinə xidmət göstərir. Fəndaxili əlaqənin təmin olunması tədris materiallarının mahiyyəti haqqında daha geniş təsəvvürlərin formalaşdırılmasına, bilik, bacarıq və vərdişlərin sistemli şəkildə aşılmasına imkan yaradır. Fənlərarası əlaqə yolu ilə konkret anlayışların müxtəlif fənlərdə hansı forma və məzmununda əks olunması müəyyənəndirilir. Şagirdlərdə müqayisələr aparmaqla ümumiləşdirmə bacarığının formalaşdırılmasına, tədqiqatçılıq qabiliyyətlərinin gücləndirilməsinə yönəldilir.

Ümumtəhsil məktəblərində musiqi dərsləri psixoloji və pedaqoji qanunauyğunluğu, ümumdidaktik prinsip və metodlar baxımından bütün digər fənn dərslərinə bənzəyir. Lakin eynizamanda musiqi dərslərinin fərqi bundadır ki, o, incəsənət dərsləridir və burada humanitar fənlər blokunun inteqrasiyası vasitəsilə yeniyetmənin şəxsiyyətinin daxili aləmi, mənəviyyəti formalaşır, emosional sferasının oyanışı baş verir.

Ümumi musiqi təlimi sistemində yeniyetmənin mənəvi-əxlaqi mədəniyyətinin formalaşdırılmasının səmərəliliyini təmin edən pedaqoji şərait kompleksində düzgün mühitin yaradılmasının mühüm rolu vardır ki, burada uşağın təlim-tərbiyyəsi və şəxsiyyətinin formalaşdırılması aparılır. Dərsdə yaradılan düzgün musiqili təlim-tərbiyə mühiti inkişafedici funksiyalara malikdir ki, burada yeniyetmə inkişafın həm subyekt, həm də eynizamanda obyekt kimi çıxış etməlidir. Yaradılmış təlim-tərbiyə mühitində inteqrativ təlim kimi qoyulmuş məqsədə yalnız yeniyetmənin yaradıcı resurslarının və potensiallarının işə salınması və inkişaf proseslərinə daxil olunması yolu ilə çatmaq olar.

Bu baxımdan musiqinin fəndaxili və humanitar blokuna daxil olan fənlərlə fənlərarası inteqrasiyası böyük məna daşımağa başlayır. Hərtərəfli inteqrasiya uşaqların marağ dairəsini, bilik əldə etmək istəyini artırır.

Müasir dövr informasiyalar bolluğu ilə müşayiət olunduğundan təbii olaraq öyrədici xarakter daşımağa başlayır. İnfomasiyaların mənbəyi insanları izləməklə onların marağını çəkir. Belə bir mühitdə dərs özünün öyrədici təşkilatçı xarakteri ilə daha üstün keyfiyyətlər qazanmalı, öyrənənlərin marağına səbəb olmalıdır. Ümumtəhsil məktəblərində qurulan dərslər istər məzmun, istərsə də texnoloji cəhətdən şagirdlərin diqqətini cəlb etməlidir.

Araşdırmalar onu göstərir ki, gərginlik yaradan, uşaqların diqqətini yoran dərslərin bir cəhəti onun standart quruluşa malik olması, qeyri-çevik modellə tənzimlənməsidir. Musiqinin digər humanitar fənlərlə inteqrasiyası vasitəsilə pedaqoji təşkil olunmuş bir dəyərli təhsil mühiti yaranmış olur ki, burada yeniyetmənin mənəvi və əxlaqi mədəniyyətinin formalaşdırılması prosesi baş verir.

Humanitar blokun fənləri ilə inteqrasiyalı musiqi dərsləri həmçinin daha əhəmiyyətli məsələləri həll edə bilər, belə ki, burada bilik almağa marağ oyanır. Məsələn, tarix fənni ilə inteqrasiya şagirdlərdə həm musiqi, həm də ümumi tarixə qarşı marağın oyanmasına, biliklərin artmasına təkan verir. İnfomatika fənni ilə

inteqrasiya dərsi qeyri-adi maraqlı formada keçirilməsinə və bununla da uşaqların kompyutərə qarşı təbii maraqlarını həm də musiqiyə yönəltməyə imkan yaradır. Ədəbiyyatla inteqrasiya musiqi materialının mətnini bir qədər də dərindən anlamağa, şərin və musiqinin vəhdətini duymağa yardım edir.

İnteqrasiyalı musiqi dərsləri müxtəlif formalarda, o cümlədən də qeyri-standart formalarda keçirilə bilər. Məsələn, dərslər bilik mübadiləsi, dərslər-qarşılıqlı yoxlama, dərslər-qəzet buraxılışı, yarıdıcı axtarılar dərsləri, dərslər-yaradıcı işlərin müdafiyyəsi, dərslər-müsabiqə yaxud auksion və s.

Tədris prosesində müəllim axtarış və tədqiqat fəaliyyətini təşkil edə bilər. Şagirdlər öz layihələrini sinif, məktəb, rayon səviyyəsində müdafiyyə edə bilər. İnteqrasiyalı dərslərdə müəllim uğur abu-havasını yaratmalıdır, şagird-müəllim əməkdaşlığı bütün mərhələlərdə özünü biruzə verməlidir. İnteqrasiyalı dərslər qoyulmuş mövzunu hərtərəfli əhatə etməlidir ki, bu da müxtəlif hazırlıq səviyyəsi olan uşaqlarda da özünə inam hissini yaradır. İnteqrativ təlimin təşkilində şagirdlərin yaş və fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. İnteqrasiyalı dərslərdə şagirdlərin kollektiv yaradıcılığından istifadə etmək faydalıdır, çünki belə yanaşma uşaqların idrak maraqlarını artırır və kollektivdə birgə işləmə bacarığını formalaşdırır.

Beləliklə, bütün yuxarıda dediklərimizdən belə nəticə çıxarmaq olar ki, musiqi dərslərində inteqrasiyadan istifadə musiqi təlimi prosesinə yenilik və orijinallıq gətirir. Belə dərslər bir sıra üstünlüklərə malikdir: uşaqların idrak maraqlarını formalaşdırır, musiqi dünyasının bütöv, tam bir təsvirinin yaradılmasına təkan verir, biliklərin sistemliliyinə imkan yaradır, musiqi sahəsində bilik, bacarıq və vərdişlərin aşılmasına, estetik qavramanın, təxəyyülün, diqqətin, musiqi yaddaşının, təfəkkürün inkişafına şərait yaradır. İnteqrativ dərslər şagirdlərin sistemli dünyagörüşünü inkişaf etdirir və şəxsiyyət kimi formalaşmasına gətirib çıxarır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. Bakı, 2013
2. A.Mehrabov. Müasir təhsilin konseptual problemləri. Bakı, 2010
3. Т.Кенгерлинская. Интегративный принцип построения системы специальной педагогической и исполнительской подготовки студентов. Баку, 2007
4. “Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsilin milli kurikulumu”. Bakı, 2006

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 18.08.2021

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 23.08.2021

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 08.10.2021

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Firəngiz Hidayətova

ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 sayılı qərarı ilə çap olunur.